

REZULTAT PROJEKTU 2:

Zestaw narzędzi e-learningowych dla przedsiębiorczości ekologicznej i społecznej

Moduł 1

Definicja ram prawnych przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej w krajach partnerskich

Opracowany przez

Partner 3, Belgijsko-Włoska Izba Handlowa

Moduł 1: Definicja ram prawnych przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej w krajach partnerskich

Cel modułu:	Moduł ten ma na celu dostarczenie ogólnej wiedzy na temat obecnych ram prawnych dla ekologicznej i społecznej przedsiębiorczości. Pokazuje również, w jakim kierunku zmierza polityka europejska, jakie są priorytety i jakie są kluczowe elementy wspierania kształcenia w zakresie przedsiębiorczości, zawsze zgodnie z obowiązującymi ramami prawnymi.
Cele kształcenia:	Cele kształcenia tego modułu są to: <ul style="list-style-type: none">• Uznanie normatywnych źródeł przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej• Określenie priorytetów Europy w zakresie przedsiębiorczości ekologicznej i społecznej• Zwiększenie świadomości europejskiej polityki w zakresie kształcenia przedsiębiorczości• Zrozumienie społecznej roli przedsiębiorcy
Efekty kształcenia:	<ul style="list-style-type: none">• Zdobyć wiedzy o aktualnych ramach regulacyjnych dotyczących przedsiębiorczości ekologicznej i społecznej• Zdobyć wiedzy o europejskich priorytetach w zakresie przedsiębiorczości ekologicznej i społecznej• Zdobyć wiedzy o europejskiej polityce w zakresie kształcenia przedsiębiorczości
Zawartość:	<p>Wprowadzenie</p> <p>Europa potrzebuje więcej ludzi, którzy mogą stawić czoła stojącym przed nami wyzwaniom – ludzi posiadających odpowiednią wiedzę, umiejętności i postawy, aby przekształcić pomysły w działania na rzecz poprawy naszego społeczeństwa. Innymi słowy, ludzi z kompetencjami przedsiębiorczymi. Potrzebujemy ich, aby opanować transformację cyfrową, kryzys klimatyczny i ożywienie gospodarcze po pandemii. Potrzebujemy ich w rządach, przedsiębiorstwach, społeczeństwie obywatelskim, szkolnictwie średnim i wyższym. Aby rozwinąć wymagane kompetencje, kluczowe znaczenie będzie miało odpowiednie kształcenie.</p> <p>TEMAT 1. PERSPEKTYWA EUROPEJSKA</p> <p>1.1 Czym jest kształcenie w zakresie przedsiębiorczości</p> <p>1.2 Kluczowe działania na rzecz rozwoju kształcenia w zakresie przedsiębiorczości w Europie</p> <p>1.3 Wnioski</p> <p>Pytania do przemyślenia (3 pytania)</p> <p>TEMAT 2. BELGIJSKIE RAMY PRAWNE</p> <p>2.1 Prawo</p> <p>2.2 Obecna sytuacja</p> <p>2.3 Wnioski</p> <p>Pytania do przemyślenia (3 pytania)</p> <p>TEMAT 3. WŁOSKIE RAMY PRAWNE</p> <p>2.1 Prawo</p> <p>2.2 Obecna sytuacja</p> <p>2.3 Wnioski</p> <p>Pytania do przemyślenia (3 pytania)</p>

TEMAT 4. RUMUŃSKIE RAMY PRAWNE

- 4.1 Prawo
- 4.2 Obecna sytuacja
- 4.3 Wnioski

Pytania do przemyślenia (3 pytania)

TEMAT 5. GRECKIE RAMY PRAWNE

- 5.1 Prawo
- 5.2 Obecna sytuacja
- 5.3 Wnioski

Pytania do przemyślenia (3 pytania)

TEMAT 6. CHORWACKIE RAMY PRAWNE

- 6.1 Prawo
- 6.2 Obecna sytuacja
- 6.3 Wnioski

Pytania do przemyślenia (3 pytania)

TEMAT 7. BUŁGARSKIE RAMY PRAWNE

- 7.1 Prawo
- 7.2 Obecna sytuacja
- 7.3 Wnioski

Pytania do przemyślenia (3 pytania)

TEMAT 8. POLSKIE RAMY PRAWNE

- 8.1 Prawo
- 8.2 Obecna sytuacja
- 8.3 Wnioski

Pytania do przemyślenia (3 pytania)

Studia przypadków:

1. Ustawa o spółdzielniach socjalnych we Włoszech: dostosowanie istniejącego prawa spółdzielczego w celu wspierania rozwoju przedsiębiorstw społecznych

Informacje przedstawione w tym studium przypadku są przydatne dla przedsiębiorców ekologicznych i społecznych. Włoska ustawa 381/1991 o spółdzielniach socjalnych jest pionierskimi ramami prawnymi, bowiem była pierwszą ustawą, która wyraźnie uznawała i regulowała przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech. Ona zainspirowała podobne przepisy w Europie i na świecie, w takich krajach, jak Portugalia, Francja, Hiszpania, Korea Południowa i Stany Zjednoczone. Od tego czasu ustawa o spółdzielniach socjalnych została kilkakrotnie zmieniona i ułatwiła rozwój ram prawnych dla innych obszarów gospodarki społecznej.

https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c34f18e1-en/index.html?itemId=/content/component/c34f18e1-pl#countryli_container4

2. Rozporządzenie brukselskie z 2018 r. w sprawie przedsiębiorstw społecznych (Belgia): proces kształtowania polityki sprzyjającej włączeniu społecznemu w celu współtworzenia ram prawnych dla przedsiębiorstw społecznych

Informacje przedstawione w tym studium przypadku są przydatne dla przedsiębiorców ekologicznych i społecznych, ponieważ przy opracowywaniu ram prawnych proces konsultacji integracyjnych ma zasadnicze znaczenie. Ona udoskonala sposób, w jaki decydenci rozumieją przedsiębiorstwa społeczne, a tym samym zapewnia, że ramy prawne są odpowiednie i spełniają potrzeby odpowiednich zainteresowanych stron. Ponadto współtworzenie ram prawnych pomaga uniknąć praktycznych problemów związanych z wdrażaniem, zwiększa zgodność i akceptację takich ram oraz zaufanie publiczne do sprawowania rządów.

<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/0836de2a-en/index.html?itemId=/content/component/0836de2a-en>

	3 aktywności
	Dalsza lektura (lista materiałów dodatkowych)
	Quiz (10 pytań)
	Bibliografia
Przydzielony czas:	5 godzin
Hashtag modułu	Ramy prawne

Wprowadzenie

W Europie potrzebna jest większa liczba osób zdolnych do sprostania wyzwaniom, przed którymi stoimy, posiadających wiedzę, umiejętności i naszego społeczeństwa. Innymi słowy, osoby z kompetencjami przedsiębiorczymi. Potrzebujemy ich, jeśli chcemy skutecznie przejść przez transformację. Potrzebujemy ich w rządach, przedsiębiorstwach, społeczeństwie obywatelskim, szkołach i szkolnictwie wyższym. Aby rozwinąć niezbędne umiejętności edukacji.

Mając to na uwadze, moduł ten ma na celu wniesienie wkładu we właściwym kierunku, zapewniając uczestnikom ogólną wiedzę na temat ram polityki i krajach partnerskich. Moduł określa również kierunek, w którym zmierzają polityki europejskie, ich priorytety, a także kluczowe elementy promocji.

Aby zrealizować wyżej wymienione cele, opracowano cztery cele edukacyjne dla tego modułu: uczestnicy zdobędą wiedzę na temat normatywnych priorytetów UE w tej dziedzinie, będą świadomi europejskiej polityki w zakresie edukacji przedsiębiorczości i zrozumieją znaczenie roli, jaką prze

Temat 1. PERSPEKTYWA EUROPEJSKA

1.1 Czym jest kształcenie w zakresie przedsiębiorczości

Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości polega zasadniczo na rozwiązywaniu problemów dotyczących komunikacji, współpracy, kreatywności i krytycznego myślenia. Łączy eksperymentalne uczenie się, budowanie kompetencji i, co najważniejsze, zmianę sposobu myślenia. Edukacja w zakresie przedsiębiorczości skierowana jest na wszystkie poziomy edukacji, od przedszkola przez szkołę podstawową i liceum, aż po szkolnictwo zawodowe, wyższe i zawodowe. Nie chodzi tylko o rozpoczęcie działalności gospodarczej, ale może być cenny również dla pracowników i osób samozatrudnionych. Kształcenie w zakresie przedsiębiorczości to uczenie się przez całe życie z odpowiednimi treściami, metodami i narzędziami na każdym poziomie. Korzyści z kształcenia w zakresie przedsiębiorczości mogą być znaczne, na przykład młodzi ludzie, którzy odbyli takie szkolenie, są bardziej skłonni do zakładania własnych firm, a dodatkowo przedsiębiorstwa założone przez te osoby okazały się bardziej ambitne.

Ważną wiedzą dla przyszłych przedsiębiorców jest na przykład unijna operacyjna definicja przedsiębiorstwa społecznego. Zgodnie z Inicjatywą na rzecz Przedsiębiorczości Społecznej (SBI) z 2011 r. przedsiębiorczość społeczna jest przedsięwzięciem: którego głównym celem jest osiągnięcie wpływu społecznego, a nie generowanie zysków dla właścicieli i akcjonariuszy; które wykorzystuje swoje nadwyżki głównie do osiągnięcia tych celów społecznych; które jest zarządzane w sposób odpowiedzialny, przejrzysty i nieoczywisty, w szczególności poprzez zaangażowanie pracowników, klientów i interesariuszy, których dotyczy jej działalność biznesowa. Definicja ta obejmuje kluczowe cechy przedsiębiorstwa społecznego w trzech wymiarach: wymiarze przedsiębiorczości, wymiarze społecznym, wymiarze odnoszącym się do struktury zarządzania. Pod warunkiem, że dążenie do wyraźnych celów społecznych jest traktowane priorytetowo poprzez działalność gospodarczą, te trzy wymiary mogą łączyć się na różne sposoby; To właśnie ich zrównoważona kombinacja ma największe znaczenie przy określaniu granic przedsiębiorstwa społecznego.

UE poświęca również swoją uwagę przedsiębiorczości ekologicznej. Europejski Zielony Ład jest nową unijną strategią wzrostu i ma na celu przekształcenie UE w nowoczesną, zasobooszczędną i konkurencyjną gospodarkę, w której do połowy stulecia nie będzie emisji netto gazów cieplarnianych. W tym kontekście nowa strategia przemysłowa dla Europy będzie przewodzić transformacji ekologicznej i cyfrowej, pomagając przemysłowi zmniejszyć ślad węglowy poprzez dostarczanie przystępnych cenowo, czystych rozwiązań technologicznych oraz poprzez opracowywanie nowych modeli biznesowych. We wszystkich działaniach podejmowanych w ramach niniejszej strategii należy pamiętać o małych i średnich przedsiębiorstwach (MŚP), które są podstawowym motorem innowacji. Znajduje to odzwierciedlenie w sposób horyzontalny poprzez zwrócenie większej uwagi na obciążenia regulacyjne dla MŚP. Nowe działania, które przyniosą znaczne korzyści MŚP i przedsiębiorstwom typu start-up, niezależnie od tego, czy chodzi o wzmocniony jednolity rynek, zmniejszoną zależność od podaży czy przyspieszoną transformację ekologiczną i cyfrową.

1.2 Kluczowe działania na rzecz rozwoju kształcenia w zakresie przedsiębiorczości w Europie

Komisja Europejska uznaje znaczenie kształcenia w zakresie przedsiębiorczości, dlatego dąży do promowania tej praktyki na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Wysiłek musi być skierowany do wszystkich decydentów w rządach, szkolnictwie średnim i wyższym, społeczeństwie obywatelskim i biznesie.

W ramach projektu "Partnerskie uczenie się w kształceniu w zakresie przedsiębiorczości i przedsiębiorczości kobiet" Komisja Europejska określiła 5 głównych działań, które decydenci mogą podjąć. Pierwszym z nich jest zwiększenie kompetencji edukatorów w zakresie kształcenia w zakresie przedsiębiorczości, w tym celu przydatna mogłaby być ogólnoeuropejska sieć edukatorów kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. Po drugie, organy rządowe, instytucje edukacyjne, przedsiębiorstwa i podmioty społeczeństwa obywatelskiego mogłyby współpracować w celu opracowania strategii, programów politycznych i programów nauczania kształcenia w zakresie przedsiębiorczości, pomocna byłaby silna europejska platforma dla kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. Kluczowe znaczenie ma również podnoszenie świadomości na temat korzyści płynących z kształcenia w zakresie przedsiębiorczości wśród instytucji edukacyjnych, rodziców i szerszej społeczności. Pomiar i porównanie praktyk i wpływu kształcenia w zakresie przedsiębiorczości na szczeblu europejskim mogłoby umożliwić kształceniu w zakresie przedsiębiorczości wniesienie wkładu w kluczowe europejskie programy polityczne. Wreszcie, dzielenie się wiedzą i doświadczeniem w zakresie kształcenia w zakresie przedsiębiorczości poprzez tworzenie krajowych i międzynarodowych sieci pozwoliłoby udoskonalić proces nauczania i uczenia się przedsiębiorczości.

1.3 Wnioski

W ostatnich latach kształcenie w zakresie przedsiębiorczości stała się znaczącym obszarem rozwoju polityki w krajach europejskich. Na szczeblu europejskim jest to część Europejskiego programu na rzecz umiejętności. Jest on ściśle powiązany z transformacją ekologiczną i cyfrową w Europie oraz ożywieniem gospodarczym po pandemii COVID-19. Można to przypisać faktowi, że wiedza na temat przedsiębiorczości odgrywa kluczową rolę w dzisiejszych czasach, w których stoimy przed poważnymi wyzwaniami, od zmian klimatycznych po zanieczyszczenie i rosnącą przepaść majątkową. W tym kontekście szczególnie korzystne będzie skupienie się na rozwijaniu inicjatyw społecznych, ponieważ są to inicjatywy tworzone w społecznościach z korzyścią dla samych społeczności, a często także dla środowiska, ponieważ decydują się one na zatrudnienie lokalnej siły roboczej i zasobów.

Pytania do przemyślenia

- Czy kursy kształcenia w zakresie przedsiębiorczości są obecnie prowadzone w Twoim kraju?
- Czy uważasz, że przedsiębiorczość ekologiczna i społeczna powinny być częścią programu nauczania w Twoim kraju?
- Jakie inne polityki powinna wdrożyć UE, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 2. BELGIJSKIE RAMY PRAWNE

2.1 Przepisy prawa

Pojęcie przedsiębiorstwa społecznego nie zostało jeszcze jasno zdefiniowane w Belgii. Granice sektora są nadal ustalane. W przyszłości prawdopodobnie skupimy się na konkretnych symbolicznych formach organizacyjnych i sektorach działalności lub zastosujemy szerokie spojrzenie poprzez zestaw wyróżniających się kryteriów. W związku z tym żadne szczegółowe przepisy nie obejmują w pełni zakresu przedsiębiorczości społecznej w Belgii. Zamiast tego istnieje zbiór ustaw, dekretoów regionalnych i przepisów publicznych związanych z konkretnymi przepisami prawnymi, sektorami działalności i rodzajami misji społecznych. Istnieje szeroki zakres polityk i przepisów prawnych, które mogą mieć zastosowanie do przedsiębiorstw społecznych w różnych sektorach i niemożliwe jest przedstawienie wyczerpującego wykazu wszystkich tych środków.

Pod względem liczebności większość przedsiębiorstw społecznych działa jako stowarzyszenia. Ważne są również, ale mniej liczne, fundacje, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych oraz spółdzielnie i spółki celu społecznego – te dwie ostatnie kategorie były często łączone ze sobą aż do reformy z 2019 r., która uchyliła spółkę celu społecznego i wprowadziła akredytację przedsiębiorstwa społecznego, która jest dostępna tylko dla spółdzielni.

W kontekście prawa spółek w 1995 r. utworzono ramy spółki celu społecznego. Ramy te nie były nową formą prawną; w rzeczywistości wszystkie rodzaje organizacji mogły przyjąć status spółki celu społecznego, pod warunkiem, że "nie były zaangażowane w wzbogacanie swoich członków", a ich statuty spełniały szereg warunków.

W ten sposób bardzo duża liczba przedsiębiorstw społecznych rozwinęła się bez stosowania ram prawnych przedsiębiorstwa celu społecznego, lecz poprzez przyjęcie formy stowarzyszeniowej (VZW/ASBL), spółdzielczej (bez formalnego celu społecznego), wzajemnej lub, w mniejszym stopniu, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Ustawa o stowarzyszeniach została znacząco zmieniona w 2019 r. w celu wzmocnienia "przedsiębiorczości" stowarzyszeń. W przeciwieństwie do tego, co było dozwolone wcześniej, stowarzyszenia mogą – podobnie jak przedsiębiorstwa – rozwijać działalność gospodarczą przemysłu lub handlu, nawet jako swoją główną działalność.

Niedawne zmiany prawne potwierdziły również skłonność spółdzielni do realizacji celów interesu ogólnego. Od 2019 r. tylko spółdzielnie mogą być akredytowane jako przedsiębiorstwa społeczne w ramach nowego systemu akredytacji, pod warunkiem, że spełnią listę dziewięciu warunków.

Podczas gdy większość polityk publicznych dotyczących przedsięwzięć społecznych jest obecnie opracowywana na poziomie regionalnym, warto wspomnieć, że przepisy prawne dotyczące wszystkich form prawnych (stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i innych przedsiębiorstw, a także akredytacja jako przedsiębiorstwo społeczne) są nadal regulowane na poziomie federalnym. Na przykład uznawanie spółdzielni jest organizowane przez Krajową Radę Współpracy.

2.2 Obecna sytuacja

Dokładne dane liczbowe nie są dostępne ze względu na niewyraźne granice przedsiębiorstw społecznych, różne modele i brak ogólnych ram prawnych. Przeprowadzono jednak kilka obliczeń przy użyciu dwóch podejść: podejścia "oddolnego", które podsumowuje znane dane liczbowe dla niektórych z najłatwiejszych do zdefiniowania typów przedsiębiorstw społecznych; oraz podejścia "integrującego", które agreguje populacje form organizacyjnych, w tym pewien udział, który można uznać za przedsiębiorstwo społeczne zgodnie z definicją operacyjną UE. Podczas gdy obliczenia oddolne prawdopodobnie zaniżają liczbę przedsiębiorstw społecznych, ponieważ koncentrują się tylko na tych typach, które można łatwo zidentyfikować, obliczenia integrujące prawdopodobnie przeszacowują liczbę organizacji. W związku z tym podejścia oddolne i integrujące różnią się dość mocno, jeśli chodzi o dostarczanie statystyk – odpowiednio około 3000 i 18 000 organizacji. Stąd różnica pod względem liczb wydaje się być związana głównie z różnymi interpretacjami zjawiska przedsiębiorczości społecznej i różnymi sposobami jego ujęcia – albo jako bardzo specyficznej i wyróżniającej się formy, albo jako "obszaru" różnych organizacji zlokalizowanych pomiędzy sferą publiczną i prywatną. Jeśli weźmiemy pod uwagę definicję operacyjną UE i szerokie rozumienie działalności gospodarczej jako produkcji towarów i usług, jest prawdopodobne, że liczby będą skłaniać się ku tym, które proponuje podejście integrujące.

Szacuje się, że pracownicy są zatrudnieni głównie w stowarzyszeniach (89%), podczas gdy reszta jest rozdzielana między fundacje (3,7%), spółdzielnie i/lub spółki celu społecznego (3,6%), towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych (3,7%).

2.3 Wnioski

Ważna debata dotyczy różnych koncepcji i wizji przedsiębiorczości społecznej. Na przykład niedawne pojawienie się podejść rynkowych nie zostało przyjęte z zadowoleniem przez istniejące sieci gospodarki społecznej. Obawy obejmują: nastawienie na atrakcyjną komunikację; idea, że przedsiębiorcy społeczni mogą rozwiązać wszystkie bolączki społeczne; koncentracja na dyskursach rynkowych, narzędziach i zasobach; indywidualni "bohaterscy" przedsiębiorcy zamiast zbiorowego działania; jawnie szerokie definicje; i dynamika prywatyzacji, która przytłacza działania publiczne. Natomiast nowsze sieci przedsiębiorców społecznych obawiają się, że podmioty o ugruntowanej pozycji: przedstawiają restrykcyjne definicje; są zbyt zależne od wsparcia publicznego; są zbyt skoncentrowane na konkretnych celach społecznych; są zbyt sztywne, aby generować innowacyjne rozwiązania; i są zbyt niechętnie, aby legitymizować i wchodzić w dialog z nowymi podejściami.

Można również argumentować, że struktura działań politycznych dzieli sektor na "gospodarczy" i "społeczny". Taką praktykę wzmacniają również media i opinia publiczna.

Podsumowując, można zaobserwować, że wraz z pojawieniem się inwestycji społecznych na arenie międzynarodowej, w Belgii rozwinął się bardziej rynkowy trend, który przekłada się na pojęcia przedsiębiorczości społecznej i przedsiębiorców społecznych, a nie przedsięwzięć społecznych.

Pytania do przemyślenia

- Czy uważa Pan/i, że nieuznanie na szczeblu krajowym jest sprzeczne z interesem przedsiębiorstw społecznych?
- Czy uważa Pan/i, że podział sektora na "gospodarczy" i "społeczny" jest sprzeczny z interesem przedsiębiorstw społecznych?
- Jakie polityki powinna wdrożyć Belgia, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 3. WŁOSKIE RAMY PRAWNE

3.1 Prawo

Pojęcie "przedsiębiorstwa społecznego" zostało wprowadzone we Włoszech wcześniej niż gdzie indziej. W 1991 r., po ponad 10 latach nieuregulowanego rozwoju, "spółdzielnie socjalne" zostały prawnie uznane za spółdzielnie działające w celu "realizacji ogólnego interesu społeczności w zakresie promocji człowieka i integracji społecznej obywateli". W latach 2005-2006 wprowadzono bardziej ogólne ramy prawne, tworząc kategorię prawną "przedsiębiorstwa społeczne". Umożliwiło to szerszej grupie podmiotów prawnych zakwalifikowanie się jako przedsiębiorstwo społeczne i rozszerzyło dopuszczalne obszary zaangażowania. Podczas gdy spółdzielnie socjalne, stowarzyszenia i fundacje zaangażowane w świadczenie usług nadal rosły pod względem liczby, obrotów i liczby zatrudnionych, liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw społecznych wykazuje nieproporcjonalnie mały wzrost. W związku z tym w celu ponownego uruchomienia przedsiębiorstw społecznych w ramach "trzeciego sektora" w latach 2016–2017 przyjęto nowe przepisy wprowadzające pewne kluczowe zmiany w celu zapewnienia wspólnych ram zarówno dla trzeciego sektora, jak i przedsiębiorstw społecznych. Chroniąc nielukratywną misję przedsiębiorstwa społecznego, prawo ma na celu uczynienie kwalifikacji przedsiębiorstwa społecznego bardziej atrakcyjnymi zarówno dla potencjalnie kwalifikujących się organizacji, jak i dla inwestorów.

Przedsiębiorstwa społeczne są wyłącznym przedmiotem dekretu 112/2017. Zgodnie z definicją operacyjną UE przedsiębiorstwo społeczne definiuje się obecnie jako "prywatną organizację, która prowadzi działalność przedsiębiorczą w celach obywatelskich, solidarnościowych i użyteczności społecznej i przeznacza zyski głównie na osiągnięcie celu korporacyjnego poprzez przyjęcie odpowiedzialnego i przejrzystego zarządzania oraz sprzyjanie jak najszerszemu udziałowi pracowników, użytkowników i innych stron zainteresowanych jej działalnością".

3.2 Obecna sytuacja

Biorąc pod uwagę całą gamę przedsiębiorstw społecznych działających we Włoszech, niezależnie od ich formy prawnej, zjawisko to okazuje się znaczące pod względem liczbowym. Na podstawie dostępnych danych dotyczących spółdzielni socjalnych, przedsiębiorstw społecznych ex lege oraz stowarzyszeń i fundacji prowadzących działalność rynkową szacowana liczba przedsiębiorstw społecznych w 2017 r. wyniosła ponad 102 000, co stanowi prawie 900 000 pracowników najemnych i roczny obrót w wysokości 42 700 mln euro. Według spisu powszechnego we Włoszech działało 350 000 organizacji non-profit, z czego 4,5% (15 770) stanowiły spółdzielnie socjalne, 85,1% stowarzyszenia, 2,1% fundacje, a 8,3% inne formy prawne (głównie podmioty religijne) (Lori 2019). Biorąc pod uwagę rozkład siły roboczej: 36,4% było zatrudnionych przez organizacje prowadzące usługi społeczne; 22,6% przez organizacje zajmujące się usługami zawodowymi; 11,6% przez organizacje integracji zawodowej (tj. przedsiębiorstwa społeczne), a tylko 6,3% było zatrudnionych przez organizacje świadczące usługi kulturalne, sportowe i rekreacyjne.

3.3 Wnioski

Przedsiębiorstwa społeczne są ważnym i rozwijającym się sektorem włoskiej gospodarki. Chociaż włączenie przedsiębiorstw społecznych do systemu opieki społecznej miało kluczowe znaczenie dla zwiększenia ich powielania, silna zależność przedsiębiorstw społecznych od polityki publicznej, w połączeniu z rosnącym stosowaniem konkurencyjnych przetargów opartych na najniższej cenie, w kontekście przyczyniła się do ograniczenia ich innowacyjnych zachowań i przyszłego rozwoju. Z jednej strony spowolniło to możliwości ekspansji przedsiębiorstw społecznych. Z drugiej strony stworzyło to impuls dla przedsiębiorstw społecznych do dywersyfikacji na nowe rynki, w tym nowy popyt ze strony użytkowników prywatnych. Kluczowym wyzwaniem dla przedsiębiorstw społecznych świadczących usługi użyteczności publicznej jest eksperymentowanie z nowymi cyklami innowacji w dziedzinie zdrowia i edukacji oraz zwiększenie świadczenia usług socjalnych skierowanych do pracowników, rodzin i użytkowników przedsiębiorstw. Jeśli chodzi o przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją zawodową (WISE), od samego początku mniej zależne od zasobów publicznych, kluczowym wyzwaniem jest przejście od przedsiębiorstw krajowych o niskiej wartości dodanej do działalności, która może sprzyjać wyższym profilom zawodowym z korzyścią dla pracowników znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, którzy są już zatrudnieni. Inną strategią, którą należy dalej wykorzystywać, jest wzmocnienie partnerstwa z przedsiębiorstwami konwencjonalnymi.

Pytania do przemyślenia

- Pomyśl o roli, jaką odgrywają zachęty finansowe w decyzji o założeniu przedsiębiorstwa społecznego.
- Jaka jest Pana/i opinia na temat przedsiębiorstw społecznych świadczących usługi w zakresie opieki społecznej przedsiębiorstw?
- Jakie polityki powinny wdrożyć Włochy, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 4. RUMUŃSKIE RAMY PRAWNE

4.1 Ustawa z 2015 r.

W Rumunii prawne uznanie przedsiębiorstw społecznych miało miejsce w szerszym kontekście opracowywania ogólnych ram prawnych dla gospodarki socjalnej. Zgodnie z ustawą nr 219/2015 "gospodarka społeczna to zespół działań organizowanych niezależnie od sektora publicznego, których celem jest służyć interesowi ogólnemu, interesom społeczności lub osobistym interesom niemajątkowym poprzez zwiększenie zatrudnienia osób należących do grupy szczególnie wrażliwej lub produkcję i dostawę towarów, świadczenie usług i/lub wykonywanie prac."

W Rumunii pojęcie "przedsiębiorstwo społeczne" odnosi się do sposobu prowadzenia działalności gospodarczej, a nie do osoby prawnej. Certyfikat przedsiębiorstwa społecznego jest wydawany przez powiatowe urzędy pracy na okres 5 lat, pod warunkiem, że struktura prawna ubiegająca się o certyfikat jest zgodna z zasadami gospodarki społecznej i następującymi kryteriami: działa w celu społecznym lub w ogólnym interesie społeczności; przeznacza co najmniej 90% swoich zysków na realizację celu społecznego i utworzenie rezerwy ustawowej; zobowiązuje się do przeniesienia majątku pozostałego po uzyskaniu prawa własności do jednego lub kilku przedsiębiorstw społecznych; stosuje zasadę sprawiedliwości społecznej wobec pracowników, zapewniając sprawiedliwe stawki płac.

W ustawie nr 219/2015 wymieniono rodzaje organizacji (spółdzielnie, spółdzielnie kredytowe, stowarzyszenia, fundacje, towarzystwa wzajemnej pomocy i inne podmioty spełniające zasady gospodarki społecznej), które można uznać za przedsiębiorstwa społeczne.

Ustawa reguluje również po raz pierwszy specyficzną formę przedsiębiorstwa społecznego integracji pracy "przedsiębiorstwo społeczne integracji społecznej". Podobnie jak przedsiębiorstwo społeczne, przedsiębiorstwo integracji społecznej nie jest prawną formą organizacji, ale statusem, który może uzyskać prywatna organizacja prowadząca działalność gospodarczą w celu zapewnienia społeczno-zawodowego włączenia osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy.

4.2 Obecna sytuacja

Ze względu na stopień biurokratyzacji procesu certyfikacji oraz ze względu na fakt, że związane z nim korzyści podatkowe i finansowe są ograniczone, de facto przedsiębiorstwa społeczne wykazują jedynie ograniczone zainteresowanie oficjalną rejestracją jako takie: do sierpnia 2019 r. tylko 114 przedsiębiorstw społecznych zostało zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Przedsiębiorstw Społecznych, z czego 12 stanowiły przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją zawodową. W Rumunii większość inicjatyw dotyczących przedsiębiorstwa społecznego jest inicjowana przez stowarzyszenia i fundacje, które często zakładają podmioty gospodarcze podwłasną kontrolą w celu prowadzenia działalności gospodarczej. Większość rumuńskich

przedsiębiorstw społecznych jest mała. Zidentyfikowano cztery główne typy przedsiębiorstw społecznych: przedsiębiorcze organizacje nienastawione na zysk (stowarzyszenia i fundacje), towarzystwa wzajemnej pomocy, które funkcjonują jako stowarzyszenia (głównie stowarzyszenia wzajemnej pomocy dla emerytów), przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją zawodową (w tym dwa modele: zakłady pracy chronionej i przedsiębiorstwa społeczne zajmujące się integracją społeczną) oraz spółdzielnie realizujące cele interesu ogólnego.

Stowarzyszenia i fundacje prowadzące działalność gospodarczą są najbardziej dynamicznymi podmiotami w rumuńskim sektorze gospodarki społecznej.

Dane Narodowego Instytutu Statystycznego wskazują, że w 2015 r. w kraju działało 42 707 stowarzyszeń i fundacji, zatrudniających 99 774 osoby.

4.3 Wnioski

Rumuńskie ustawodawstwo dotyczące przedsiębiorstw społecznych koncentruje się prawie wyłącznie na przedsiębiorstwach społecznych zajmujących się integracją zawodową oraz na rozwoju inicjatyw zewnętrznych, stymulowanych istnieniem hojnego finansowania projektów integracji zawodowej dla grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Rumuński sektor przedsiębiorstwa społecznego boryka się z kilkoma wyzwaniami. Po pierwsze, rośnie popyt na usługi użyteczności publicznej. Rumuński sektor usług społecznych jest słabo rozwinięty i niedofinansowany, ale popyt na usługi socjalne szybko rośnie, szczególnie w przypadku usług dla osób starszych.

Po drugie, barierą dla ich rozwoju jest brak świadomości i słabe zrozumienie tożsamości i użyteczności społecznej przedsiębiorstw społecznych, którzy nie odnoszą ich do pojęcia przedsiębiorczości.

Wreszcie, wsparcie publiczne dla rozwoju przedsiębiorstwa społecznego pozostaje ograniczone. Oprócz wsparcia dla przedsiębiorstw społecznych zajmujących się integracją zawodową, środki publiczne na wspieranie aktywnych przedsiębiorstw społecznych są bardzo ograniczone, działalność przedsiębiorcza stowarzyszeń i fundacji nie jest wspierana przez władze publiczne, a organizacje wzajemnej pomocy są słabo rozumiane i prawie niewidoczne dla decydentów.

Pytania do przemyślenia

- Jakie są zalety rozumienia pojęcia "przedsiębiorstwo społeczne" jako sposobu prowadzenia działalności gospodarczej, a nie osoby prawnej?
- Zastanów się nad znaczeniem uświadomienia przez społeczeństwo potencjału przedsiębiorczości przedsiębiorstw społecznych.
- Jakie polityki Rumunia powinna wdrożyć, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 5. GRECKIE RAMY PRAWNE

5.1 Prawo

Ustawa 4019/2011, zatwierdzona w 2011 r., była pierwszą grecką ustawą dotyczącą gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej. Pośrednio potem, również dzięki okresowi mobilizacji społecznej, określanej zwykle jako "ruch placów", nastąpił gwałtowny wzrost liczby przedsiębiorstw społecznych. Ustawa nr 4430/2016, która zastąpiła poprzednią ustawę nr 4019/2011, nie określa wyraźnie przedsiębiorstwa społecznego jako odrębnego podmiotu prawnego. Zamiast tego uznaje trzy różne formy prawne, które definiują krajowy sektor Gospodarki Społecznej i Solidarnościowej. Spośród nich tylko dwie spełniają definicję unijną: spółdzielnie socjalne i spółdzielnie socjalne z ograniczoną odpowiedzialnością. W ustawie 4430/2016 przyjęto bardziej operacyjną, opartą na kryteriach logikę: nie ma potrzeby, aby podmiot o niemal każdej formie prawnej zmieniał swój status, aby stać się częścią oficjalnego spektrum Gospodarki Społecznej i Solidarnościowej i zarejestrować się w Krajowym Rejestrze Gospodarki Społecznej i Solidarnościowej. Wymagana jest zgodność z szeregiem kryteriów operacyjnych, które dotyczą jej celu, zarządzania, kapitału ekonomicznego, podziału zysków i kwalifikującego się członkostwa. W szczególności ustawa nr 4430/2016 ustanowiła nowy grunt dla rozwoju obszarów działalności greckich przedsiębiorstw społecznych, znacznie rozszerzając znaczenie "celu społecznego", tak aby obejmowało szereg działań skierowanych nie tylko do szczególnych grup społecznych, które znajdują się w trudnej sytuacji, lecz do ogółu społeczeństwa.

5.2 Obecna sytuacja

Greckie przedsiębiorstwa społeczne są nadal w zarodku w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Zgodnie z kryteriami UE łączną liczbę greckich przedsiębiorstw społecznych szacuje się na 1 148. Zdecydowana większość (984) to są spółdzielnie socjalne, które działają dla osiągnięcia celów zbiorowych i społecznych. Pomimo bardzo niewielkich rozmiarów i rocznych obrotów greckie przedsiębiorstwa społeczne obejmują szerokie spektrum działalności gospodarczej. Jednak większość organizacji powszechnie działa w ramach handlu i przetwórstwa żywności, edukacji, handlu ogólnego i usług rekreacyjnych. Greckie przedsiębiorstwa społeczne charakteryzują się również członkami o wysokim poziomie wykształcenia i kobietami, które stanowią ponad 60% całkowitej siły roboczej. Wreszcie, przedsiębiorstwa społeczne są nierównomiernie rozłożone w całej Grecji.

Rodzaje przedsiębiorstw społecznych obecne w Grecji są to: Spółdzielnie socjalne, podzielone na podkategorie integracyjne i spółdzielnie socjalne, które działają dla osiągnięcia celów zbiorowych i społecznych, spółdzielnie socjalne z ograniczoną

odpowiedzialnością, agroturystyka kobiet, de facto przedsiębiorstwa społeczne, takie jak spółdzielnie cywilne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółdzielnie rolnicze. Istnieją również dwa rodzaje form prawnych, których nie można w pełni uznać za przedsiębiorstwa społeczne zgodnie z definicją operacyjną UE: stowarzyszenia i cywilne spółki nienastawione na zysk oraz fundacje.

5.3 Wnioski

Pomimo niedawnego dynamicznego rozwoju greckie przedsiębiorstwa społeczne napotykać szereg ograniczeń i barier dotyczących ich dalszego rozwoju. Według raportu British Council z 2017 r. większość respondentów uważa dostęp do form finansowania i administracji oraz biurokrację za najważniejsze bariery utrudniające rozwój przedsiębiorstw społecznych w całym kraju. Na przykład wiele ogłoszonych środków wsparcia pozostaje nieaktywnych, a większość regionów ma mniejszy dostęp do finansowania, dotacji i informacji niż regiony w Attyce. Istnieją również pewne kwestie kulturowe, takie jak brak świadomości lub tradycji współpracy. Niemniej jednak, choć wciąż w powijakach, grecki ekosystem przedsiębiorczości społecznej jest bardzo dynamiczny i może potencjalnie rozwijać się w przyszłości.

Pytania do przemyślenia

- Dlaczego ważne jest, aby spółdzielnie socjalne nie koncentrowały się wyłącznie na wrażliwych i/lub szczególnych grupach społecznych?
- Zastanowienie się nad znaczeniem, jakie należy nadać prawodawstwu w odniesieniu do przedsiębiorstw społecznych, by nie było nadmiernej biurokracji.
- Jakie polityki Rumunia powinna wdrożyć, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 6. CHORWACKIE RAMY PRAWNE

6.1 Prawo

W 2011 r. ustawa o spółdzielniach wprowadziła spółdzielnię socjalną, w celu włączenia spółdzielni do sektora przedsiębiorstw społecznych. W 2015 r. przyjęto "Strategię rozwoju przedsiębiorczości", której głównym celem jest stworzenie środowiska sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w Chorwacji, a tym samym zmniejszenie dysproporcji regionalnych, zwiększenie zatrudnienia i zapewnienie sprawiedliwszego podziału bogactwa społecznego. Strategia definiuje przedsiębiorczość społeczną jako "biznes oparty na zasadach zrównoważonego rozwoju społecznego, środowiskowego i gospodarczego, w którym wygenerowany zysk lub nadwyżka jest w całości lub w dużej mierze reinwestowana z korzyścią dla społeczności". Definicji towarzyszy dziewięć kryteriów identyfikacji przedsiębiorstw społecznych. Chorwacka definicja jest w dużej mierze zgodna z unijną operacyjną definicją przedsiębiorstwa społecznego, ponieważ w dużej mierze opiera się na dokumentach i politykach UE, zwłaszcza na Inicjatywie na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Oficjalna definicja podana w strategii przedsiębiorczości społecznej nie określa dokładnie form prawnych, możliwych przedsięwzięć społecznych, ale raczej sugeruje, że różne formy, które spełniają określone kryteria, mogą być uważane za przedsiębiorstwa społeczne.

6.2 Obecna sytuacja

W Chorwacji nie ma *de iure* przedsiębiorstw społecznych, co skutkuje brakiem oficjalnych danych na ich temat. Strategia przedsiębiorczości społecznej nie wyjaśniła sytuacji, a stosowanie dziewięciu kryteriów identyfikacji przedsiębiorstw społecznych jest zbyt złożone i brakuje w nich jakiegokolwiek mechanizmu monitorowania i kontroli. W ustawodawstwie chorwackim istnieje kilka form prawnych, które spełniają przynajmniej niektóre kryteria definicji operacyjnej UE, a zatem mogą być uważane za przedsiębiorstwa społeczne: stowarzyszenia, które prowadzą przedsiębiorczość społeczną i inne działania w interesie ogólnym oraz podejmują działalność gospodarczą; spółdzielnie, w szczególności spółdzielnie urzędowe, spółdzielnie pracy socjalnej dla kombatantów, ale także inne spółdzielnie realizujące cele społeczne, fundacje prywatne prowadzące odpowiednie działania w interesie ogólnym i działalność gospodarczą; przedsiębiorstwa, finansowane przez stowarzyszenia lub realizujące cele społeczne, oraz instytucje założone przez stowarzyszenia prowadzące odpowiednią działalność w interesie ogólnym. Zakłady pracy chronionej i integracyjnej nie są formami prawnymi *per se*, ale statusami uzyskiwanymi przez niektóre przedsiębiorstwa, spółdzielnie i instytucje zatrudniające osoby niepełnosprawne.

Szacowana liczba przedsiębiorstw społecznych w 2018 r. wynosiła: 346 stowarzyszeń, 25 spółdzielni socjalnych, 35 kombatantów spółdzielni pracy socjalnej, 33 spółdzielnie realizujące cele społeczne, 5 fundacji, 60 firm, 15 instytucji, 7 zakładów pracy chronionej.

Chorwackie przedsiębiorstwa społeczne działają głównie w dziedzinie rolnictwa, a następnie usług opieki społecznej, produkcji tradycyjnych produktów i pamiątek, turystyki, przetwórstwa spożywczego i gastronomii, gospodarowania odpadami i obróbki drewna (Turza 2014). Badanie z 2015 r. (Simlesa i in. 2015) wykazało, że przychody zmapowanych przedsiębiorstw społecznych wyniosły 24,6 mln EUR w 2013 r. i 23,3 mln EUR w 2014 r.

6.3 Wnioski

Ze względu na brak woli politycznej strategia przedsiębiorstwa społecznego została źle wdrożona i jak dotąd nie udało jej się

osiągnąć swoich celów polegających na stworzeniu wspierających ram legislacyjnych i instytucjonalnych; stworzenie wspierających ram finansowych; promowanie edukacji w zakresie przedsiębiorczości społecznej; oraz promowanie publicznej widoczności przedsiębiorstw społecznych. Ogromnym czynnikiem ograniczającym jest fakt, że istniejące prawodawstwo dotyczące przedsiębiorstw społecznych nie jest spójne. Wiele zainteresowanych stron uważa, że brak umiejętności biznesowych wśród przedsiębiorców społecznych jest jednym z ważnych ograniczeń w rozwoju przedsiębiorstw społecznych. Jednak rozwój programów wsparcia, szkoleń i rozwoju umiejętności w ostatnich latach w pewnym stopniu przewyższył tę niekorzyść. Głównym wyzwaniem stojącym przed przedsiębiorstwami społecznymi w Chorwacji jest zapewnienie ludziom lepszego zrozumienia koncepcji przedsiębiorstwa społecznego.

Podsumowując, mimo że zaszły pewne zmiany, Chorwację należy nadal uznać za znajdującą się na etapie "stopniowego wyłaniania się" w rozwoju przedsiębiorstw społecznych.

Pytania do przemyślenia

- Zastanów się nad wpływem UE w stworzeniu ram prawnych dla przedsiębiorstw społecznych w państwach członkowskich.
- Zastanów się nad przydatnością środków monitorowania do śledzenia czynników społecznych.
- Jakie polityki powinna wdrożyć Chorwacja, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 7. BUŁGARSKIE RAMY PRAWNE

7.1 Prawo

Rozwój przedsiębiorstw społecznych w Bułgarii nie był napędzany jednolitą, ścisłą definicją ani odpowiednimi ramami regulacyjnymi. Oznaczało to, że podmioty gospodarcze, które posiadają pewne cechy przedsiębiorstwa społecznego, zostały utworzone na podstawie różnych przepisów. Ten spontaniczny rozwój skutkuje dziś znaczną liczbą i szeroką różnorodnością form przedsiębiorstw o (głównie) celach społecznych. Lista przedsiębiorstw o celach społecznych obejmuje: stowarzyszenia i fundacje prowadzące działalność gospodarczą, *chitalishta*, które definiuje się jako samorządne stowarzyszenia społeczne, rozwijające i wzbogacające lokalną działalność kulturalną, społeczną i edukacyjną, spółdzielnie osób niepełnosprawnych, wyspecjalizowane przedsiębiorstwa na rzecz integracji osób niepełnosprawnych. Ogólnie rzecz biorąc, te podstawowe przepisy prawne stwarzają przedsiębiorstwom o celach społecznych możliwość identyfikacji jako przedsiębiorstw społecznych zgodnie z definicją operacyjną UE.

Nowa ustawa o przedsiębiorstwach gospodarki społecznej i solidarnościowej została przyjęta przez Zgromadzenie Narodowe 18 października 2018 r. i weszła w życie 2 maja 2019 r. Jest to pierwsza ustawa, która uznaje istnienie i funkcję różnych podmiotów gospodarki społecznej. Ma on na celu zapewnienie jasnej definicji przedsiębiorstw społecznych, środków ich promowania, a także mechanizmów interakcji z państwem i innymi interesariuszami. Ustawa wprowadza następujące zasady gospodarki społecznej i solidarnościowej: priorytet celów społecznych nad gospodarczymi; współpraca na rzecz dobra publicznego i/lub zbiorowego; reklama i przejrzystość; niezależność od władz publicznych; udział członków, pracowników lub pracowników w podejmowaniu decyzji kierowniczych.

Nowa ustawa o przedsiębiorstwach gospodarki społecznej i solidarnościowej w Bułgarii odpowiada definicji operacyjnej UE w odniesieniu do wymiaru gospodarczego, społecznego i integracyjnego.

7.2 Obecna sytuacja

Ze względu na brak wystarczających danych statystycznych i z wieloma zastrzeżeniami łączną liczbę obecnie istniejących przedsiębiorstw społecznych, które odpowiadają unijnej definicji operacyjnej w Bułgarii, można oszacować na 3 674. Stanowią one około 1% wszystkich przedsiębiorstw w kraju, zatrudniając około 2% zatrudnionej populacji. Przyczyniają się one do około 0,7% wartości dodanej wytwarzanej w kraju. Wszystkie trzy liczby plasują się znacznie poniżej średniej UE. Ich skład według formy prawnej jest następujący: 2 430 stowarzyszeń i fundacji; 1 000 *chitalishta*; 200 wyspecjalizowanych przedsiębiorstw dla osób niepełnosprawnych; i 44 spółdzielnie osób niepełnosprawnych.

Według niektórych źródeł, stowarzyszenia i fundacje, w tym też *chitalishta*, zazwyczaj świadczą usługi społeczne, edukacyjne, szkoleniowe i zdrowotne. Uderzające różnice regionalne istnieją i nadal rosną. Wszystkie dane potwierdzają koncentrację stowarzyszeń i fundacji (z wyłączeniem *chitalista*) w stolicy i dużych miastach.

7.3 Wnioski

Najbardziej widocznymi i często wymienianymi czynnikami ograniczającymi rozwój przedsiębiorstw społecznych są: słabe finansowanie rządowe, niewystarczająca ukierunkowana pomoc za pośrednictwem specjalnych instrumentów finansowych, brak odpowiedniego wsparcia ze strony gmin oraz brak wykwalifikowanego personelu. Niektórzy sugerują, że niska skłonność do innowacji stanowi również barierę dla zakładania lub zwiększania skali przedsiębiorstw społecznych. Wydaje się jednak, że podstawowym czynnikiem ograniczającym rozwój przedsiębiorczości społecznej jest ogólna sytuacja gospodarcza i społeczna w kraju. Obecnie przedsiębiorstwa społeczne opierają się głównie na wsparciu publicznym (budżetowym), ale możliwości budżetów publicznych (krajowych i lokalnych) w zakresie wspierania przedsiębiorstw społecznych pozostają dość ograniczone.

W połączeniu z wysokim poziomem ubóstwa (dochodowego), który jest najwyższy w całej UE. W związku z tym, pomimo dużego zapotrzebowania na usługi społeczne, ograniczone budżety publiczne i niskie dochody zmniejszają popyt na towary i usługi, które mogłyby zapewnić przedsiębiorstwa społeczne. W Bułgarii potrzebne są zmiany w polityce gospodarczej i społecznej. Przyspieszony rozwój przedsiębiorstw społecznych jest jedną z ważnych szans na dokonanie pozytywnych zmian. Nowa ustawa o przedsiębiorstwach gospodarki społecznej i solidarnościowej jest krokiem w tym kierunku. Do przyspieszonego i skutecznego rozwoju przedsiębiorstw społecznych potrzeba jednak wielu innych kroków.

Pytania do przemyślenia

- Zastanów się nad znaczeniem prawodawstwa dotyczącego przedsiębiorstw społecznych, które uwzględnia lokalną specyfikę każdego kraju.
- W jakiego rodzaju przedsiębiorstwa społeczne powinien inwestować rząd w kraju takim jak Bułgaria?
- Jakie polityki powinna wdrożyć Bułgaria, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Temat 8. POLSKIE RAMY PRAWNE

8.1 Prawo

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. odegrało kluczową rolę w stymulowaniu rozwoju przedsiębiorczości społecznej. Obecnie przedsiębiorstwa społeczne w Polsce są regulowane przez określone ramy prawne dla każdego rodzaju. Wynika to z faktu, że do niedawna nie uzgodniono wspólnej definicji prawnej przedsiębiorstwa społecznego. Jednak po przeanalizowaniu różnych typów organizacji, które spełniają kryteria definicji operacyjnej UE, można stwierdzić, że można wyróżnić cztery rodzaje przedsiębiorstw społecznych. Są to: spółdzielnie społeczne, przedsiębiorcze organizacje non-profit (ENPO), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) oraz firmy non-profit.

Obecnie najważniejszym źródłem regulującym przedsiębiorstwa społeczne w Polsce jest Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES), który został przyjęty przez Radę Ministrów w 2014 r. i rozszerzony (z pewnymi nowościami) w 2019 r. na kolejne cztery lata. Według KPRES 2019-2023 przedsiębiorstwa społeczne rozumiane są jako podmioty prowadzące działalność rynkową, obejmującą zarówno działalność gospodarczą (działalność niepowiązaną), jak i płatną działalność misyjną mającą na celu reintegrację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które muszą stanowić co najmniej 30% siły roboczej.

W lipcu 2022 r. uchwalono nową ustawę o przedsiębiorstwach społecznych i wspieraniu gospodarki społecznej. Ustawa wprowadza status przedsiębiorstwa społecznego, który mogą uzyskać organizacje spełniające określone warunki, niezależnie od ich formy prawnej. Ten status będzie dostępny dla: spółdzielni socjalnych, organizacji pozarządowych, spółdzielni pracy, spółdzielni osób niepełnosprawnych i niewidomych, spółdzielni produkcji rolnej. Zgodnie z ustawą o gospodarce społecznej i solidarnościowej przedsiębiorstwem społecznym jest podmiot, który – niezależnie od rodzaju prawnego – prowadzi działalność gospodarczą, w tym odpłatną działalność statutową i/lub rynkową. Przedsiębiorstwa społeczne działają w dziedzinie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i jednocześnie świadczą usługi użyteczności publicznej. Ustawa przewiduje konkretne świadczenia dla zarejestrowanych przedsiębiorstw społecznych, w tym dofinansowanie dla pracowników z grup defaworyzowanych oraz zwolnienia podatkowe.

8.2 Obecna sytuacja

Od momentu oficjalnego uznania wszystkich rodzajów przedsiębiorstw społecznych w Polsce rośnie ich liczba. Rośnie również liczba osób zatrudnionych. Przedsiębiorstwa społeczne wciąż stanowią wąską część polskiej gospodarki, ale ich znaczenie stale rośnie. Analizy przeprowadzone w tym badaniu wykazały, że w 2019 r. w Polsce funkcjonowało 29 535 przedsiębiorstw społecznych. Najliczniejsze są ENPO, szacowane na 27 600, a następnie 1 600 spółdzielni socjalnych, 226 firm non-profit i 109 (ZAZ). W tym czasie przedsiębiorstwa społeczne zatrudniały 428 700 osób, ale ich potencjał zatrudnienia, mierzony w ekwiwalentach pełnego czasu pracy (EPC), jest znacznie mniejszy.

8.3 Wnioski

Istnieje kilka problemów, z którymi borykają się przedsiębiorstwa społeczne w Polsce. Po pierwsze, istnieje pojęciowe zamieszanie w definiowaniu przedsiębiorstwa społecznego. Wiąże się to z faktem, że koncepcja przedsiębiorczości społecznej jest stosunkowo nowa, istnieje od około 15 lat w rozważaniach teoretycznych i w krajobrazie społeczno-gospodarczym w Polsce. Zamieszanie pojęciowe wiąże się również z niejednoznacznością w definiowaniu obszarów działalności przedsiębiorstw społecznych. Istnieje tendencja do łączenia przedsiębiorstw społecznych z integracją zawodową. Różne rodzaje działalności podejmowane przez przedsiębiorstwa społeczne, w tym na przykład rozwój lokalny lub świadczenie usług w interesie ogólnym, nie zostały należycie uznane w Polsce. Ponadto rozdrobnienie systemów prawnych utrudniło budowanie wspólnej tożsamości sektora przedsiębiorstw społecznych. Na marginesie polskie organizacje tworzące przedsiębiorstwa społeczne nie uznają się za zjednoczony sektor. Problemy te przeplatają się z szeregiem barier napotykanym przez polskie przedsiębiorstwa społeczne. Należą do nich niechęć do podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej wśród organizacji non-profit; ograniczony popyt na towary i usługi dostarczane przez przedsiębiorstwa społeczne ze strony władz publicznych, przedsiębiorstw rynkowych i indywidualnych odbiorców; oraz słabe umiejętności menedżerskie wśród

menedżerów przedsiębiorstw społecznych.

Jednocześnie w ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania przedsiębiorstwami społecznymi w Polsce. Znacznie poprawiły one swoją pozycję, co można przypisać stopniowemu uznawaniu przedsiębiorstw społecznych przez obywateli, pracowników naukowych, trzecią instytucję i przedstawicieli administracji publicznej. Dzięki nowym regulacjom gospodarka społeczna będzie się rozwijać i będzie ważnym instrumentem aktywnej polityki społecznej.

Pytania do przemyślenia

- Zastanów się nad znaczeniem działania jako zjednoczony sektor dla przedsiębiorstw społecznych.
- W jaki sposób przedsiębiorstwa społeczne mogłyby poprawić ich rozpoznawalność przez obywateli?
- Jakie polityki powinna realizować Polska, aby wspierać przedsiębiorczość społeczną i ekologiczną?

Studia przypadków

Tytuł studium przypadku 1:

Ustawa o spółdzielniach socjalnych we Włoszech: dostosowanie istniejącego prawa spółdzielczego w celu wspierania rozwoju przedsiębiorstw społecznych

Opis studium przypadku:

Jak narodziła się włoska ustawa o przedsiębiorczości społecznej

Rozwój przedsiębiorstw społecznych, głównie w formie spółdzielni socjalnych, rozpoczął się stosunkowo wcześniej we Włoszech niż w większości europejskich państw członkowskich, pod koniec lat 1960 -tych i na początku 1970 -tych. Spółdzielnie socjalne są główną siłą napędową świadczeń socjalnych i powstawały, gdy pojawiły się różnice w poziomie dobrobytu, ponieważ pewne potrzeby społeczne nie zostały odpowiednio zaspokojone ani przez sektor publiczny, ani prywatny. Ważnym czynnikiem przyspieszającym rozwój spółdzielni socjalnych we Włoszech było usunięcie ustawy Crispiego (6972/1890), która stanowiła, że odpowiedzialność za świadczenie usług socjalnych jest ograniczona do podmiotów publicznych lub do samych obywateli. Jednak orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego 396 z 1988 r. uznało je za niekonstytucyjne, rozszerzając świadczenie usług socjalnych na podmioty prywatne. W 1991 r., po prawie dziesięciu latach nieuregulowanego rozwoju, włoska ustawa uznała zarówno nowe, jak i istniejące spółdzielnie socjalne i wspierała ich ekspansję w całym Włoszech.

Prawo włoskie jako podstawa dla innych krajów UE

W 1991 r. Włochy złożyły projekt ustawy 381/1991 o spółdzielniach socjalnych, aby prawnie uznać spółdzielnie, które działają z wyraźnym "celem realizacji ogólnego interesu społeczności w zakresie promocji człowieka i integracji społecznej obywateli". Ustawa reguluje dwa rodzaje form spółdzielni urzędowych: typu A, tj. spółdzielnie socjalne świadczące usługi socjalne lub edukacyjne; oraz typu B, tj. spółdzielnie socjalne integrujące osoby znajdujące się w trudnej sytuacji lub znajdujące się w niekorzystnej sytuacji w celu podjęcia pracy poprzez działalność rolniczą, produkcyjną lub inną działalność społeczną. Spółdzielnie socjalne typu B powinny obejmować co najmniej 30 % "pracowników znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji" wśród swoich pracowników, w przypadku których są zwolnione ze składek na ubezpieczenie społeczne. Włoska ustawa 381/1991 o spółdzielniach socjalnych jest pierwszą generacją przepisów opracowanych w celu szczegółowego uregulowania przedsiębiorstw społecznych, stanowiąc podstawę prawną w promowaniu ekosystemów gospodarki społecznej i solidarnej w całej Europie w Portugalii, Hiszpanii, Grecji, Francji, na Węgrzech, w Republice Czeskiej i poza nią w Stanach Zjednoczonych. Ustawa ta zapewniła model ustawodawstwa dla przedsiębiorstw społecznych na poziomie Unii Europejskiej i na poziomie globalnym, prowadząc do powielania i stosowania form przedsiębiorstw społecznych typu A i typu B określonych w ustawie, takich jak w Korei Południowej.

Wpływ

Ustawa nr 381/1991 o spółdzielniach socjalnych stanowi pionierskie ramy prawne, ponieważ była pierwszą ustawą, która wyraźnie uznaje i reguluje przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech. Zainspirował on opracowanie ustawy o spółdzielniach socjalnych i innych ram prawnych regulujących przedsiębiorstwa społeczne. Ustawa 118/2005 i dekret z mocą ustawy 155/2006 uznają przedsiębiorstwa społeczne poprzez status prawny, umożliwiając szerokiemu gronu podmiotów (stowarzyszeniom, fundacjom, instytucjom religijnym, spółdzielniom, spółkom z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkom udziałowym) prowadzenie działalności gospodarczej w celu społecznym, zwiększając w ten sposób ich udział w PKB włoskiej gospodarki.

Kluczowe wnioski: np. wyciągnięte wnioski, zdobyta wiedza, powody inspiracji

Studium przypadku uczy użytkowników modułu o znaczeniu działań legislacyjnych na poziomie jednego kraju. Może to mieć rewolucyjny wpływ na prawodawstwo, które jest uchwalane nawet na szczeblu międzynarodowym.

Tytuł studium przypadku 2:

Rozporządzenie Brukseli z 2018 r. w sprawie przedsiębiorstw społecznych: proces kształtowania polityki sprzyjającej włączeniu społecznemu w celu współtworzenia ram prawnych dla przedsiębiorstw społecznych

Opis studium przypadku: około 1 strony (Dołącz tekst, zrzuty ekranu, filmy, obrazy).

Co

Rozporządzenie w sprawie akredytacji i wsparcia przedsiębiorstw społecznych zostało przyjęte 23 lipca 2018 r. w Regionie Stołecznym Brukseli w Belgii. Przyjęcie tego rozporządzenia jest wynikiem dwuletniego procesu konsultacji z różnymi zainteresowanymi stronami, w tym z Biurem Społeczno-Gospodarczym Regionu Stołecznego Brukseli, Brukselskim Urzędem Pracy Actiris, brukselską platformą konsultacji w sprawie gospodarki społecznej rozszerzoną na ConcertES1 i SAW-B (zob. kroki poniżej). Dodatkowe zainteresowane strony, takie jak pracownicy naukowcy, federacje przedsiębiorstw społecznych i same przedsiębiorstwa społeczne, również uczestniczyły w procesie konsultacji, w szczególności w celu ustalenia definicji przedsiębiorstwa społecznego.

Rozporządzenie ustanawia zestaw kryteriów zorganizowanych w trzech wymiarach – społecznym, gospodarczym i ładu korporacyjnego – i definiuje "przedsiębiorstwo społeczne" jako prywatne lub publiczne podmioty prawne, które realizują projekt gospodarczy, realizują cel społeczny i sprawują demokratyczne rządy. Ponadto ramy prawne określają publiczne systemy wsparcia, które przedsiębiorstwa społeczne mogą lewarować, w tym pomoc finansową i niefinansową.

Dlaczego

Do niedawna przedsiębiorstwa społeczne i gospodarka społeczna w Regionie Stołecznym Brukseli były w dużej mierze związane z obszarem integracji zawodowej. Cel tego procesu kształtowania polityki był dwójaki: (1) przegląd rozporządzeń z 20042 i 20123 r. w sprawie gospodarki społecznej i akredytacji przedsiębiorstw społecznych zajmujących się integracją zawodową; oraz (2) uznawanie przedsiębiorstw społecznych poza obszarem integracji zawodowej. Przy opracowywaniu ram prawnych proces konsultacji integracyjnych może mieć fundamentalne znaczenie, ponieważ udoskonala sposób, w jaki decydenci rozumieją przedsiębiorstwa społeczne, a tym samym zapewnia, że ramy prawne są odpowiednie i spełniają potrzeby odpowiednich osób. Wreszcie, współtworzenie ram prawnych pomaga uniknąć praktycznych problemów związanych z wdrażaniem, zwiększa zgodność i akceptację takich ram oraz zaufanie publiczne do rządu.

Wpływ

Według stanu na czerwiec 2021 r. w Regionie Stołecznym Brukseli działało 155 przedsiębiorstw społecznych. Rozporządzenie z 2018 r. miało pozytywny wpływ na przedsiębiorstwa społeczne, ponieważ wzmocniło ich pewność prawa w odniesieniu do europejskich przepisów w zakresie pomocy państwa, a tym samym zwiększyło ich dostęp do zasobów finansowych. Umożliwiło to również przedsiębiorstwom społecznym usprawnienie procesów wewnętrznych, w szczególności w odniesieniu do zarządzania nimi. Krótko mówiąc, rozporządzenie brukselskie w sprawie przedsiębiorstw społecznych i jego proces kształtowania polityki pomogły zarówno zbudować wspólne zrozumienie kwestii społecznych i ustrukturyzować całą dziedzinę, co z kolei sprzyjało rozwojowi przedsiębiorstw społecznych w Regionie Stołecznym Brukseli.

Kluczowe wnioski: np. wyciągnięte wnioski, wiedza, powód inspiracji

Rozpoczynając proces konsultacji na wczesnym etapie rozwoju polityki, rząd Regionu Stołecznego Brukseli pomógł zmaksymalizować wartość zaangażowania zainteresowanych stron. Współpraca z szerokim gronem podmiotów pozwoliła na opracowanie ram prawnych, które są bardziej dostosowane do potrzeb i realiów tej dziedziny oraz odzwierciedlają szereg poglądów w proporcjonalny sposób, unikając w ten sposób zakotwiczenia w jednej ideologii przedsiębiorczości społecznej. Taki pluralistyczny proces kształtowania polityki ułatwił również szerszą akceptację kryteriów dotyczących przedsiębiorstw społecznych i umożliwił wspólne rozumienie i interpretację ram prawnych. Ostatecznie proces ten sprzyjał dialogowi między decydentami a głównymi podmiotami w tej dziedzinie. Dialog pozostaje otwarty do dziś i pozwala w razie potrzeby na zebranie tych głównych aktorów przy stole.

Aktywności

Film wprowadzający	
Format: (twarzą w twarz, online, hybrydowy)	Online
Cele kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • Uznanie normatywnych źródeł przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej • Określenie priorytetów Europy w zakresie ekologicznej i społecznej przedsiębiorczości

Potrzebny materiał/wyposażenie	Komputer
Opis aktywności	Użytkownik ogląda krótki film na Youtube wyjaśniający pojęcia gospodarki społecznej i przedsiębiorczości społecznej, a także inicjatywy Komisji Europejskiej, które wspierają gospodarkę społeczną. https://www.youtube.com/watch?v=Hy1Vb08TAUY
Pytania podsumowujące	1. Czy to działanie poprawiło Twoje zrozumienie tematu modułu?
Przydzielony czas	30 minut
Jakie inne formaty można przystosować do aktywności?	Aktywność może również odbywać się twarzą w twarz w grupie. W takim przypadku użytkownicy oglądają wideo razem, a następnie odbywa się dyskusja na temat jego treści.
Uwagi dla trenera/facilitatora	

Odwrócona klasa

Format: (twarzą w twarz, online, hybrydowy)	Twarzą w twarz, online
Cele kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • Uznanie normatywnych źródeł przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej • Określenie priorytetów Europy w zakresie ekologicznej i społecznej przedsiębiorczości • Utrwalenie wiedzy na temat materiału modułu • Wspieranie wymiany opinii między członkami grupy
Potrzebny materiał/wyposażenie	Komputer, tablica magnetyczna
Opis aktywności	Użytkownicy modułu są podzieleni na osiem grup, a każdej grupie przypisany jest rozdział. Członkowie grupy są zachęceni do przeczytania rozdziału i przygotowania krótkiej prezentacji, którą później przedstawią wszystkim innym użytkownikom.
Pytania podsumowujące	1. Czy to działanie poprawiło twoje zrozumienie materiału? 2. Czy byłeś w stanie uzyskać różne perspektywy na temat materiału, pracując ze swoją grupą?
Przydzielony czas	4 godziny
Jakie inne formaty można przystosować do aktywności?	W stosownych przypadkach
Uwagi dla trenera/facilitatora	

Wykład frontalny

Format: (twarzą w twarz, online, hybrydowy)	Twarzą w twarz
---	----------------

Cele kształcenia	<ul style="list-style-type: none"> • Uznanie normatywnych źródeł przedsiębiorczości społecznej i ekologicznej • Określenie priorytetów Europy w zakresie ekologicznej i społecznej przedsiębiorczości • Zwiększenie świadomości na temat europejskiej polityki w zakresie kształcenia przedsiębiorczości • Zrozumienie społecznej roli przedsiębiorcy
Potrzebny materiał/wyposażenie	Komputer lub notatnik
Opis aktywności	Użytkownicy modułu uczestniczą w wykładach offline lub online. Wykładowca jest osobą, która nie jest częścią grupy i prezentuje materiał modułu, ewentualnie za pomocą prezentacji Powerpoint. Materiał jest następnie omawiany wśród użytkowników i wykładowcy i udzielane są odpowiedzi na ewentualne pytania.
Pytania podsumowujące	<ol style="list-style-type: none"> 1. Czy ta aktywność poprawiło twoje zrozumienie materiału? 2. Czy byłeś w stanie uzyskać różne perspektywy na temat materiału, omawiając go ze swoją grupą i wykładowcą? 3. Czy wykładowca sprawnie prezentował materiał?
Przydzielony czas	4 godziny
Jakie inne formaty można przystosować do aktywności?	Aktywność ta może odbywać się w trybie online za pomocą aplikacji do wideokonferencji online
Uwagi dla trenera/facilitatora	

Linki zewnętrzne

Nazwa zasobu	Typ	Łącze
Area of the EU Commission's website dedicated to an analysis of social enterprises and their ecosystems in Europe	Strona internetowa	https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=pl&pubId=8274
Social Enterprise in Central and Eastern Europe	Artykuł (referat naukowy)	https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/51385/9781000367157.pdf?sequence=1#page=173
A Guide to Fostering Entrepreneurship Education	Artykuł (referat naukowy)	https://eisma.ec.europa.eu/system/files/2022-01/A%20guide%20for%20fostering%20entrepreneurship%20education.pdf
Adoption of green environmental practices in small and medium-sized enterprises: entrepreneur and business policies patterns in Romania	Artykuł (referat naukowy)	https://www.mdpi.com/2071-1050/13/9/4968
EU Green deal to decarbonize Romania	Artykuł (referat naukowy)	https://www.google.com/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewigju2GsKr5AhUthv0HHVX4BpMQFnoECC4QAQ&url=https%3A%2F%2Fassets.ey.com%2Fcontent%2Fdam%2Fey-sites%2Fey-com%2Fen_ro%2Fnews%2F21%2F4%2Fey-ro-en-report-the-european-green-deal.pdf

		%3Fdownload&usg=AOvVaw1xobAWbSFJZ9DeUScvaGXe
Legal framework of Social economy in Romania	Strona internetowa	https://cries.ro/economie-sociala/
New legal environment of the Greek Social and Solidarity Economy: Impediments and opportunities for the development of the sector	Artykuł (referat naukowy)	https://www.researchgate.net/publication/328333843_New_legal_environment_of_the_Greek_Social_and_Solidarity_Economy_Impediments_and_opportunities_for_the_development_of_the_sector

Quiz

Pytanie 1. Czym jest edukacja w zakresie przedsiębiorczości? c)

- a) Kurs na temat tego, jak założyć firmę
- b) Przedmiot szkolny
- c) Połączenie budowania kompetencji i zmiany sposobu myślenia
- d) Wszystkie powyższe

Pytanie 2. Na czym polega "integracyjne" podejście do liczenia przedsiębiorstw społecznych w Belgii? b)

- a) Zlicza wszystkie organizacje zaangażowane w integrację społeczną
- b) Zlicza wszystkie organizacje znajdujące się pomiędzy sferą publiczną i prywatną nastawioną na zysk
- c) Zlicza wszystkie łatwo definiowalne typy przedsiębiorstw społecznych
- d) Wszystkie powyższe

P3. Jaka jest najczęstsza forma przedsiębiorczości społecznej we Włoszech? a)

- a) Stowarzyszenia
- b) Spółdzielnie socjalne
- c) Fundacje
- d) Wszystkie powyższe

P4. Czym jest rumuńskie "przedsiębiorstwo społeczne na rzecz integracji społecznej"? b)

- a) Prywatna organizacja oferująca usługi osobom w niekorzystnej sytuacji
- b) Prywatna organizacja prowadząca działalność gospodarczą w celu zapewnienia społeczno-zawodowego włączenia osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy
- c) Spółdzielnia złożona z osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji
- d) Wszystkie powyższe

P5. Jaki jest jeden z obiecujących sektorów dla przedsiębiorstw społecznych w Rumunii? a)

- a) Usługi socjalne
- b) Sprawiedliwy handel
- c) Energia odnawialna
- d) Wszystkie powyższe

P6. Jaka jest główna bariera, z którą muszą się zmierzyć greckie przedsiębiorstwa społeczne? c)

- a) Brak wsparcia ze strony rządu i społeczeństwa
- b) Brak umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
- c) Biurokracja i brak fundamentów
- d) Wszystkie powyższe

P7. Dlaczego trudno jest zbierać dane o chorwackich przedsiębiorstwach społecznych? b)

- a) Nadmierna biurokracja
- b) Stosowanie dziewięciu kryteriów jest zbyt skomplikowane
- c) Organizacje nie są zainteresowane uzyskaniem statusu przedsiębiorstwa społecznego
- d) Wszystkie powyższe

P8. Jaki czynnik ogranicza rozwój przedsiębiorstw społecznych w Bułgarii? d)

- a) Słabe finansowanie rządowe
- b) Brak wykwalifikowanego personelu
- c) Zła sytuacja gospodarcza i społeczna
- d) Wszystkie powyższe

P9. Dlaczego polskie przedsiębiorstwa społeczne nie uznają się za zjednoczony sektor? c)

- a) Ponieważ uważają, że istnieje zasadnicza różnica między oferowaniem usług społecznych a prowadzeniem działalności gospodarczej
- b) Ponieważ wolą rozróżniać różne sektory
- c) Ponieważ systemy prawne były do niedawna rozdrobnione;
- d) Wszystkie powyższe

P10. Dlaczego rozporządzenie brukselskie z 2018 r. zostało opracowane w wyniku konsultacji z zainteresowanymi stronami? d)

- a) Aby zmaksymalizować zaangażowanie interesariuszy
- b) Stworzenie ram prawnych lepiej dostosowanych do potrzeb tej dziedziny
- c) Uzyskanie szerszej akceptacji kryteriów dla przedsiębiorstw społecznych
- d) Wszystkie powyższe

Bibliografia

Borzaga, C. (2020). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Italy (Catalog No. KE-02-20-042-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Ciepielewska-Kowalik, A. (2020). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Poland (Catalog No. KE-02-20-043-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Jeliazkova, M. (2019). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Bulgaria (Catalog No. KE-03-18-513-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Lambrou, M., Petrescu, C. (2019). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Romania (Catalog No. KE-07-18-052-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Lilischkis, S., Tømmerbakke, J., Melleri, M., Volkmann, C., Grünhagen, M. (2021): A guide to fostering entrepreneurship education. Five key actions towards a digital, green and resilient Europe. (Paper No. EA-09-21-266-EN-N). Luxembourg: Publication Office of the European Union. Available at <https://eisma.ec.europa.eu/system/files/2022-01/A%20guide%20for%20fostering%20entrepreneurship%20education.pdf>

Nyssens, M., Huybrechts, B. (2020). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Belgium (Catalog No. KE-02-20-039-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Varvarousis, A., Tsitsirigkos, G. (2019). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Greece (Catalog No. KE-07-18-051-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>

Vidović, D. (2019). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe: Country report Croatia (Catalog No. KE-04-19-251-EN-N). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://europa.eu/!Qq64ny>